

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА

ОСНОВИ ПРАВознавства УКРАЇНИ

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
доктора юридичних професора І. Бородіна*

 ПРАВОВА
ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ
ЮРИДИЧНИХ
ВИДАНЬ

Київ • Алерта • 2026

УДК 340(075.8)
О-75

*Затверджено Вченою радою
Київського університету інтелектуальної власності та права
(протокол №2 від 14 листопада 2025 р.)*

Рецензенти:

П. Діхтієвський – доктор юридичних наук, професор;
А. Благодарний – доктор юридичних наук, професор;
А. Ковальчук – докторка юридичних наук, професорка.

Авторський колектив: І. Бородін (передмова), Л. Заболотна, С. Головка, В. Череватюк (т. 1); І. Бродін (т. 2); І. Глобенко, Ю. Белкіна (т. 3); В. Галуцько, С. Гончарук (т. 4); С. Лихова (т. 5); А. Лазарєв (т. 6), Р. Шишка (т. 7), С. Вишновецька (т. 8), О. Мельник (т. 9), К. Мудрицька (т. 10), Н. Христинченко, О. Оніщенко (т. 11).

О-75 Основи правознавства України : навч. посіб. / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І. Бородіна. Київ : Алерта, 2026. 436 с.

ISBN 978-617-566-971-6

У посібнику дається загальна характеристика основоположних теорій виникнення і становлення держави і права. Розкриваються поняття держави і права, розглядаються основи таких галузей права, як конституційне, адміністративне, трудове, цивільне, сімейне, кримінальне, а також основи правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні. В процесі підготовки навчального посібника його авторський колектив прагнув до об'єктивності та лаконічності викладення матеріалу з позицій максимальної доступності для студентської аудиторії. Орієнтиром в процесі збору необхідної інформації стали конституційні принципи політичної свободи суб'єктів суспільних відносин, бажання сформувати у абітурієнтів та студентів вищих навчальних закладі України почуття справедливості, поваги до своєї країни, її громадян.

УДК 340(075.8)

ISBN 978-617-566-971-6

© Колектив авторів, 2026
© Видавництво «Алерта», 2026

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

ТЕМА 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

1. Теорії походження держави	5
2. Поняття держави, її ознаки. Форми держави	8
3. Внутрішні і зовнішні функції держави	15
4. Держави, що існували на території сучасної України	19
5. Поняття, сутність та ознаки правової держави	21
6. Поняття, сутність, принципи та ознаки соціальної держави	24
7. Поняття та основні ознаки громадянського суспільства	28
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>35</i>
<i>Використані джерела</i>	<i>36</i>

ТЕМА 2. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВА

1. Вчення про право. Ознаки, принципи, функції права	37
2. Система права та система законодавства	43
3. Джерела права. Поняття і структура правової системи	49
4. Поняття, зміст і заходи державного примусу	55
5. Поняття та ознаки юридичної відповідальності	60
6. Принципи, функції та види юридичної відповідальності	62
7. Підстави настання юридичної відповідальності	68
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>76</i>
<i>Використані джерела</i>	<i>77</i>

ТЕМА 3. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття конституційного права	78
2. Конституційний лад і його закріплення в Конституції України	82
3. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина	86
4. Народовладдя в Україні	95
5. Територіальний устрій України	98

6. Судоустрій України	100
7. Конституційні основи місцевого самоврядування в Україні ...	105
8. Рахункова палата України	107
9. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен)	109
<i>Питання для самоконтролю</i>	111
<i>Використані джерела</i>	111

ТЕМА 4.

ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття адміністративного права	114
2. Публічне адміністрування та публічна адміністрація	117
3. Адміністративно-правові норми та адміністративно-правові відносини	119
4. Поняття суб'єктів адміністративного права. Громадяни та їх об'єднання як суб'єкти адміністративного права	121
5. Президент України як суб'єкт адміністративного права	125
6. Публічні службовці як суб'єкти адміністративного права	129
7. Форми публічного адміністрування	134
8. Методи публічного адміністрування	137
9. Адміністративне судочинство	144
10. Забезпечення законності в публічному адмініструванні	148
<i>Питання для самоконтролю</i>	151
<i>Використані джерела</i>	152

ТЕМА 5.

ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття та система кримінального права України	154
2. Поняття злочину, його ознаки та стадії	161
3. Поняття кримінальної відповідальності. Склад злочину	167
4. Поняття та ознаки співучасті у злочині за кримінальним законодавством України	184
5. Система покарань за Кримінальним кодексом України	190
<i>Питання для самоконтролю</i>	199
<i>Використані джерела</i>	199

ТЕМА 6.

ОСНОВИ ПРАВООХОРОННОЇ ТА ПРАВОВАХОРИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1. Поняття правоохоронної діяльності.....	201
2. Судова система України	206
3. Конституційний Суд України.....	217
4. Служба безпеки України	221
5. Міністерство внутрішніх справ та поліція України.....	223
6. Органи досудового розслідування.....	228
7. Державне бюро розслідування	236
8. Національне антикорупційне бюро України	241
<i>Запитання для самоконтролю</i>	<i>247</i>
<i>Список використаних джерел.....</i>	<i>248</i>

ТЕМА 7.

ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Цивільне право та його місце в системі права України.....	250
2. Поняття та загальна характеристика джерел цивільного права.....	257
3. Поняття цивільних правовідносин.....	261
4. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків	263
5. Учасники цивільних правовідносин	264
6. Цивільна правоздатність: поняття, зміст, особливість	267
7. Цивільна дієздатність	268
8. Поняття права власності і його особливості	274
9. Захист права власності	278
10. Поняття зобов'язання	283
11. Цивільно-правова відповідальність.....	289
12. Поняття і значення договору.....	291
13. Поняття спадкування та спадкового права	297
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>302</i>
<i>Використані джерела.....</i>	<i>302</i>

ТЕМА 8.

ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Предмет, метод, система, джерела та принципи трудо- вого права	304
2. Трудовий договір: поняття, зміст і види	307

3. Порядок укладення і припинення трудового договору. Підстави розірвання трудового договору	310
4. Поняття переведення та переміщення на іншу роботу	325
5. Робочий час і час відпочинку.....	327
6. Дисциплінарна і матеріальна відповідальність у трудовому праві	329
7. Індивідуальні трудові спори: поняття, сторони та порядок їх вирішення	334
8. Колективні трудові спори: поняття, сторони та порядок їх вирішення	337
9. Поняття, форми і види соціального забезпечення	339
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>343</i>
<i>Використані джерела.....</i>	<i>343</i>

ТЕМА 9.

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Загальні положення фінансового права та фінансового контролю.....	345
2. Загальна характеристика бюджетного права та процесу	348
3. Зміст та особливості інституту податкового права.....	351
4. Правові основи страхування.....	354
5. Правові основи банківської діяльності.....	357
6. Фінансово-правова відповідальність та фінансове правопорушення	360
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>363</i>
<i>Використані джерела.....</i>	<i>364</i>

ТЕМА 10

ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття, предмет і методи екологічного права.....	365
2. Джерела екологічного права	367
3. Право власності на природні ресурси та право природокористування	368
4. Правові засади охорони та використання земель	371
5. Правовий режим використання та охорони надр.....	372
6. Правові засади охорони і використання вод.....	375
7. Правові засади охорони та використання атмосферного повітря.....	379

8. Юридична відповідальність за порушення екологічно-го законодавства	384
<i>Питання для самоконтролю</i>	385
<i>Використані джерела</i>	385

ТЕМА 11.

ОСНОВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття, предмет, метод сімейного права	387
2. Поняття сім'ї та шлюбу. Порядок укладення шлюбу	398
3. Припинення шлюбу. Визнання шлюбу недійсним	401
4. Особисті немайнові і майнові права та обов'язки подружжя..	407
5. Права та обов'язки матері, батька і дитини.....	416
6. Форми влаштування дітей, що залишилися без батьків.....	420
7. Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів	428
<i>Затитання для самоконтролю</i>	429
<i>Використані джерела</i>	430

Навчальне видання

ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА УКРАЇНИ

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
доктора юридичних професора І. Бородіна*

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка
Обкладинка

О. В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв
В. С. Жиборовський

Підписано до друку 05.01.2026 р. Формат 60 x 84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Друк офсетний. Умовн.-друк. арк. 25,34.

Видавництво «Алерта»

04210, м. Київ, а/с 112.

Тел.: (099) 607-97-62.

E-mail: alerta.pravovaednist@gmail.com, веб-сайт: www.alerta.kiev.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002 р.